

Nenad MALOVIĆ, *Mišljenje i djelovanje. O znanju, društvu i vrijednostima, Kršćanska sadašnjost – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016., 199 str.*

Ne tako davno objavljenu knjigu izv. prof. dr. sc. Nenada Malovića možemo shvatiti kao poticaj na promišljanje stanja stvari koje zapažamo u današnjem društvu. Sam autor u predgovoru naglašava kako je jedan od poticaja za pisanje knjige bio »praćenje aktualnih tema simpozija i diskusija filozofske i teološke akademske zajednice« (str. 9). Te aktualne teme u knjizi su raspoređene u tri glavna dijela koja odgovaraju podnaslovu knjige: *O (ne)znanju, O politici i religiji* i *O vrijednostima*. Svaki od triju glavnih dijelova podijeljen je nadalje u nekoliko manjih dijelova, tj. nekoliko zasebnih tekstova koji su povezani i međusobno se nadopunjuju, a počesto i ponavljaju određenu važnu misao.

U prvom dijelu autor polazi od činjenice sve veće dostupnosti znanja i njegova gomilanja upravo zahvaljujući razvoju tehnologije. To pak dovodi do sve većeg gomilanja činjenica bez njihove povezanosti u određeni sistem. Nadalje, znanje sve više postaje ono koje se stavlja u službu određene koristi. Tako se danas znanje stječe (tj. obrazuje se) kako bi se primjerice steklo radno mje-

sto ili osigurala konkurentnost na tržištu. »Znanje je roba koja se proizvodi i koja ima određenu vrijednost prema načelu ponude i potražnje« (str. 17). Tako shvaćeno znanje na neki način zanemaruje traganje za istinom. U takvom poimanju znanja postavlja se pitanje mjesta humanističkih znanosti koje se često u društvu zanemaruju i na koje se gleda kao na nešto beskorisno. »Humanističke znanosti ne donose materijalnu zaradu i od male su koristi za društvo. Takvo se stajalište često zastupa u javnosti, osobito u vrijeme gospodarskih kriza« (str. 22). No, autor dobro uočava da je zadaća humanističkih znanosti u društvu u kojem je znanje fragmentirano upravo u sintezi i davanju određene cjeline. »Ono što danas nedostaje, a zadaća je humanističkih znanosti, jest stvaranje sinteze« (str. 23). Autor također uz sintetičku ulogu humanističkih znanosti naglašava i njihovu korektivnu ulogu u smislu moralnosti jer se u suvremenom društvu sve više uviđa da činjenje svega onog što je empirijskim znanostima moguće nije uvijek dobro i poželjno te može imati neočekivane ne-

gativne posljedice. Nakon promišljanja o znanju, tj. njegovu poimanju i ulozi u suvremenom društvu, autor prelazi na promišljanje o ideji kršćanske filozofije u kojem se prvotno osvrće na Heideggerovo određenje kršćanske filozofije kao »drvenog željeza«, a zatim se ističu i neka pozitivna poimanja kršćanske filozofije te se ističe i činjenica postojanja raznih instituta za kršćansku filozofiju. Nakon uvodnog određenja problematike određuje se kršćanska filozofija kao povijesna stvarnost te slijedi kratki povijesni pregled njezina razvoja. Nadalje se ističe problem nametanja metode prirodnih znanosti ostalim znanostima, što dakako predstavlja problem kršćanskoj filozofiji. »Međutim, poteškoća je u tome što se metoda spoznaje u prirodnim znanostima kao norma nametnula i na druga znanstvena područja pa se ne može znanstvenim nazvati ništa što ne odgovara toj normi« (str. 33–34). Važno je zabilježiti da je nametanje eksperimentalno-matematičke metode humanističkim znanostima kao posljedica postavljanja eksperimentalno-matematičke metode kao kriterija znanstvenosti, teza koja je vrlo često ponavljana, ne samo u ovom tekstu, nego gotovo u svim ostalim dijelovima. No sigurno je da se filozofija ne smije svesti na eksperimentalnu metodu prirodnih znanosti jer time promašuje ono što bi ona trebala biti. Ističe se, nadalje da svaki filozof polazi od određenih pretpostavaka vlastita iskustva i načina doživljavanja svijeta i sa-

mog sebe, što bi značilo da je nemoguća neka »čista« filozofija. Kršćanska filozofija »postoji samo u konkretnom mišljenju onoga čiji je svijet života na kršćanskim temeljima« (str. 41). Zaključno se kršćanska filozofija određuje kao »samosvalna disciplina koja ima sve karakteristike filozofije, a koja se, slobodnim izborom onoga koji filozofira, upušta u razumsko propitivanje kršćanske vjere ili pak se, kršćanstvom inspirirana i motivirana, razvija kao prepoznatljiv filozofski smjer, uz bok svim drugim filozofskim smjerovima« (str. 44). Posljednji dio toga velikog dijela *O (ne)znanju* nosi naslov *Kontemplacija i simboli – metoda i govor filozofije*. Razrada te teme prožeta je mišlju Erica Voegelina, čiji je filozofski rad i doprinos često spominjan, što više kao drugi poticaj za pisanje knjige autor navodi želju »da se neke od tih tema (spomenute aktualne teme) osvijetle iz perspektive autora koji je većini čitateljstva hrvatskog govornog područja *terra incognita*« (str. 9). Naglašava se Voegelinovo upozorenje da traženje istine uključuje sva područja bitka te se ne može svesti samo na ono imanentno koje je predmet empirijskih znanosti. Pritom se isključuje svaka filozofija koja se sama smatra mudročću te se naglašava izvorno, antičko značenje filozofije kao ljubavi prema mudrosti koje je suprotno spomenutom mišljenju o posjedovanju mudrosti. Simbol se određuje kao način izražavanja egzistencijalnih iskustava i iskustava transcendencije za što je pogodniji od pojma jer ima puno šire i ne

toliko kruto značenje kao što ga ima pojam. »Sadržaj simbola znatno je bogatiji i 'fleksibilniji' od definiranog sadržaja pojma« (str. 68).

Drugi glavni dio bavi se pitanjima filozofije politike. U tom dijelu ističe se kako bi država trebala biti u službi općeg dobra svojih građana, no ujedno se ističe i kompleksnost određivanja u čemu bi se sastojalo to opće dobro. Nadalje, prelazi se na određivanje kršćanstva i političkih teorija koje započinje pojašnjavanjem pojma kršćanstva, kao i pojma političke teorije, ističući poznata djela raznih filozofa koja se bave političkim teorijama kako bi se na taj način поближе definirao sam pojam. Uočava se važnost da se vjernici uključe u politički život ma koliko se neznatnim mogao činiti njihov doprinos. »Potrebno je poticati vjernike da se uključuju u političke strukture na svim razinama – bez obzira koliko se oni osjećali nemoćnima da bilo što poboljšaju« (str. 95). To pak ne znači da bi Crkva trebala voditi neku svoju politiku ili podržavati samo određenu političku opciju isključujući ostale. Napominje se i Voegelinovo shvaćanje ideologija u kojima on »otkriva religiozne strukture i simbole u kojima su sakralno-transcendentni sadržaji zamijenjeni imanentnim interesima vladajućih grupacija« (str. 100). Upravo stoga je Voegelinov spisateljski i znanstveni rad »vođen željom za obnovom politološkog mišljenja u smjeru nadvladavanja krize nastale zbog procesa sekularizacije te ponovnog postavljanja čovjeka

na mjesto koje mu odgovara po njegovoj naravi« (str. 106). Na samom kraju drugoga glavnog dijela razlaže se Voegelinovo poimanje demokracije. Zanimljivo je primijetiti kako on misli da se demokracija ne očituje u načinu biranja određenih zastupnika naroda jer su na takav demokratski način biranja na vlast došli razni totalitarni režimi. Demokratskost se očituje u samom društvu koje je spremno prihvatiti načela i principe demokracije, tj. društvo mora prihvatiti demokraciju ne samo kao oblik uređenja političkog života nego i kao određenu kulturu.

U trećem i zadnjem glavnom dijelu na samom početku nalazi se govor o dostojanstvu ljudske osobe. To dostojanstvo ne može biti nešto što se mijenja po volji i mišljenjima pojedinaca zato što bi to poprilično ugrozilo čovjeka i njegova prava. »Ono (ljudsko dostojanstvo) je ukorijenjeno u čovjekovoj biti i ne može biti plod konsenzusa, jer postoji prije nego što je spoznato« (str. 132). Iz ljudskog dostojanstva proizlaze ljudska prava koja imaju univerzalni, općevažeci karakter jer inače ne mogu biti važeća. No, da bi se doprlo do ljudskog dostojanstva, tj. do shvaćanja u čemu se ono sastoji, važno je pred sobom imati određenu filozofsku antropologiju koja također predstavlja izazov ljudskom mišljenju jer je iznimno teško doprijeti do čovjekove biti i time njegova određivanja, a sve to poradi njegove kompleksnosti. U razlaganju trećeg dijela autor progovara i o suvremenom kultu zdrav-

lja koji nas sve više preplavljuje, posebice preko medija i farmaceutske industrije koja nam nameće razne lijekove koji ne moraju samo otklanjati neku bolest nego služe i preventivi i time održanju zdravlja. U svojoj opsjednutosti zdravljem, suvremeni čovjek poseže i za religijskim praksama, koje naravno odvaja od njihove prvotne religijske motivacije i postavlja ih u službu isključivo vlastita zdravlja. Tako se primjerice post i razna hodočašća čine kako bi se smršavilo i očistilo tijelo od štetnih toksina. Zdravlje se također često postavlja kao najviša vrijednost što pridonosi isključivanju iz društva onih koji su bolesni i stari. Starost bi se, kako to dobro ističe autor, umjesto ovog pesimističkog shvaćanja mogla shvatiti kao povlašteno vrijeme reflektiranja o vlastitu životu. Na samom kraju povećeg trećeg dijela, a time i na kraju same knjige, nalazi se govor i promišljanje o zastupljenosti tematiziranja nade u filozofiji. Na tom se mjestu, nakon kraćega povijesnog pregleda shvaćanja nade od antičke do suvremene filozofije, ističu dva različita pristupa nadi. Pristup Ernsta Blocha, koji na neki način preuzima određene elemente kršćanskog shvaćanja nade, ali ju lišava ukorijenjenosti u onom transcendentnom pretvarajući ju tako u »praksu socijalističkog čovjeka na putu stvaranja utopijskog društva« (str. 157), dok je Gabriel Marcel ponovno povezuje s transcencijom, ističući kako se razlozi nade nalaze izvan čovjeka. Pritom Marcel razlikuje nadu od želja jer »nada,

za razliku od želje, nadilazi subjekt nadanja, usmjeruje ga od njega, a ne prema njemu samome kako je to slučaj sa željama« (str. 157). Zaključno autor naglašava da »filozofija može pružiti nadu samo ako je otvorena prema transcencijom« (str. 160) te pred današnje filozofe kršćanske provenijencije stavlja zadatak »pronalaženja i ponude programa globalizacije duha« (str. 161) i to kao moguću poveznicu suvremenog čovjeka i kršćanske teologije.

U predgovoru knjige dr. sc. Malović naglašava kako je nastojao izbjeći »tvrđi govor profesionalne filozofije«. Mislim da je u tome uspio te je tako svoje djelo učinio razumljivim širem krugu čitatelja na taj način svjedočeći kako je filozofija stvar svih ljudi, a ne samo uskog kruga akademskih filozofa. Osim toga pristupačnog načina izražavanja, teme koje se razrađuju veoma su aktualne, a način na koji su razrađene potiče na razmišljanje i uviđanje nekritički prihvaćenih stavova koje nam suvremeno društvo nudi kao gotove, lijepo ukrašene i gotovo dogmatске. Pritom se mora ukazati na dvostruku mogućnost vrednovanja količine obrađenih tema. Količinu obrađenih tema možemo ocijeniti pozitivno u smislu da autor dotiče priličan broj aktualnih problema i pitanja koja se javljaju u današnjem društvu i koja su često predmet gorljivih diskusija tako da se čitatelja vodi na mnoga područja sadašnjeg stanja stvari kao i vlastita života i djelovanja. No, količinu obrađenih

tema možemo vrednovati negativno u smislu nedovoljne obrađenosti pojedine teme. Naime, gotovo svaki dio knjige mogao bi se još produbiti i time bolje razjasniti. Stoga će svaki onaj koji pristupi čitanju ove knjige očekujući precizne, cjelovite i zaokružene odgovore na postavljene aktualne probleme naići na razočaranje. No, ipak valja imati na umu da autor odmah na početku naglašava kako mu to nije cilj te kako je ovo »nedovršena knjiga«. Uzimajući sve dosad rečeno u obzir i pomalo se vraćajući na uvodnu rečenicu ovog prikaza, knjigu dr. sc. Malovića može se okarakterizirati kao sokratovski pokušaj buđenja čovjeka svojeg vremena iz sna olako i nekritički prihvaćenih te u društvu

ukorijenjenih stavova. Ova knjiga provocira, daje određena usmjerenja, ali ne i konačne i zaokružene odgovore, prepuštajući čitatelju da dalje čita, traži i pita te tako donese svoj vlastiti sud. Tko s tim na umu pristupi čitanju ovoga djela, izbjeci će gorki osjećaj razočaranja te će biti obogaćen i potaknut da se nadalje zanima za probleme koji su u knjizi istaknuti. Osim ovoga, važan doprinos ove knjige je i upoznavanje čitatelja s mišlju Erica Voegelina, koji je, kako to dobro primjećuje i dr. sc. Malović, hrvatskom čitatelju *terra incognita*. Stoga se nadamo i željno iščekujemo od autora najavljeno moguće objavljivanje knjige o misli i životu toga važnog, ali nažalost nama malo poznatog filozofa.

Dejan Fortuna

**Slavica DODIG, *Biblijska medicina. O zdravlju, bolesti i smrti u Bibliji*,
Medicinska knjiga, Zagreb, 2016., XVI+236 str.**

Vidjevši u Glasu Koncila vijest o predavljanju ove knjige u Zagrebu, nabavio sam je i pročitao iz dvaju razloga: zato što sam hrvatski bibličar s posebnim interesom za Lukino prikazivanje Isusovih djela i riječi i zato što sam navršio 80 godina pa se kao vjernik nastojim bez panike pripravljati na završetak svojega zemaljskog proputovanja. Autorica je bila djelatnica Kliničke bolnice Jordanovac te uz to od 1981. do 2016. godine i šefica Odjela za kliničko-laboratorijsku dijagnostiku Dječje bolnice Srebrnjak u Zagrebu. Magistrirala

je 1978. godine, doktorirala medicinsku biokemiju 1989. godine, vodila brojne znanstvene projekte. Usto je kao vjernica studirala katoličku teologiju na Institutu za teološku kulturu laika pri KBF-u u Zagrebu. Godinu dana prije ove knjige objavila je u istoj izdavačkoj kući *Leksikon biblijskih žena*, što joj je očito poslužilo kao dobra priprema za ovo djelo. Don Anton Šuljić, svećenik Krčke biskupije, koji djeluje u Kršćanskoj sadašnjosti u Zagrebu te objavljuje i svoje teološke radove, pregledao je biblijski vid obrađenih tekstova i tema, a liječnik dr.